

LIVE BREKKE RUNA HAUKAA

Teorin som inte finns

Enligt Live Brekke och Runa Haukaa för den nya kvinnorörelsen ännu en oförlöst debatt om förhållandet mellan feminism och marxism, mellan patriarkat och kapitalism. Detta kommer också fram i den dagliga kvinnokampen. Här försöker de klargöra några av problemen inom den nya kvinnorörelsen och inom kvinnoforskningen. De antyder också en möjlig väg att komma vidare när det gäller problemlösningar och teoriutveckling.

Den väg vi har gått

I kvinnorörelsen diskuterade vi förhållandet mellan kvinnoförtryck och klassförtryck. Hur skulle vi utveckla en politik som kunde tillvarata både kvinnornas och arbeterskornas/arbetarnas intressen? Vad menade vi egentligen med frigörelse? Hur skulle man kunna karakterisera den politik vi hade fört hittills? På vilket sätt var det möjligt att avgöra om de delmål vi satte upp och de reformer vi uppnådde, ledde oss i rätt riktning? I förberedelsearbetet inför varje 8 mars måste vi ännu ta ställning till vad som är "kvinnokrav" och vad som inte är det. Många av oss tycker det är svårt att avgränsa de kvinnopolitiska frågorna, något som också får organisatoriska konsekvenser inåt i kvinnorörelsen och politiska konsekvenser utåt. Som vi ser det, finns det ett trängande behov hos kvinnorörelsen att klargöra mer konkret både vad den vill kämpa *mot* (kvinnoförtryck), *för* (kvinnans frigörelse) och *hur* kampen ska organiseras. Vi började att diskutera om kvinnoforskningen kunde bidra till klargöranden, eller om bara det omvända gällde: att kvinnorörelsen var problemställningsleverantör till forskningen, och att forskningen kanske är avhängig av rörelsens praktiska försök till lösningar. Vi började intressera oss för hur dynamiken mellan social rörelse och forskningen faktiskt fungerar, och om förhållandet mellan vetenskap och politik i ett samhälle som Norge *kan* organiseras för frigörelse.

Samtidigt satt vi på universitetet och analyserade förhållandet mellan kapitalism och

patriarkat. Vi läste forskningsrapporter om förhållandet mellan kvinnoförtryck och klassförtryck och satte oss in i olika teoretiska angreppssätt som kvinnoforskare hade använt för att beskriva och förstå kvinnornas ställning i samhället. Vi läste samhällsvetenskaplig, historisk och filosofisk litteratur för att om möjligt finna metodiska och teoretiska redskap för kvinnofrigörande kvinnoforskning. Detta gav oss – i likhet med flera andra – ett intryck av att det vi läste inte stämde med vår verklighetsuppfattning; att kategorierna inte stämde, att angreppssätten, förståelseformerna och metoderna inte var adekvata i förhållande till ämnesområdet. Det såg ut som om forskningsmiljöerna lika mycket som kvinnorörelsen behövde klargöras på ett grundläggande sätt, såväl teoretiskt och metodiskt som organisatoriskt.

De tankar och ståndpunkter vi har kommit fram till, vill vi försöka presentera här. Vi hoppas att kvinnorörelsen och kvinnoforskarna ska hitta något fruktbart i artikeln så att den kan sporra till en politiserande debatt om kvinnofrigörande forskning, däribland om förhållandet mellan teoriutveckling och utveckling av politisk praxis.

Vår nuvarande ställning

Att det vi läser inte stämmer överens med vår verklighetsuppfattning är ett *generellt* problem inom kvinnoforskningen, snarare än att det avslöjar ett problem avhängigt av *en* etablerad teoritradition. Det är en uppgift

för sig att undersöka varför det är så. Generellt ser det ut som om svårigheterna bottnar i *specifika brister* i den politiska praxis och i teoriutvecklingen, jämfört med kvinnorörelsens tolkningar, perspektiv och visioner om förtryck och frigörelse! För oss tycks en viktig del av detta vara uttolkningar av och strategier för upphävning av *alla* slags förtrycksförhållanden. Därvid måste vi också efterlysa en teori som skulle kunna klargöra sammanhangen och skillnaden mellan t ex kvinnoförtryck – klassförtryck, rasförtryck, förtryck av homosexuella, av minoritetsgrupper av handikappade, i ett givet samhälle. Vi saknar en teori som kan vara vägledande i den politiska kampen för frigörelse av alla förtryckta – oavsett av vilken orsak de förtrycks.

I denna artikel ska vi koncentrera oss på enskilda teoretiska problem. Metodproblemen berörs således i liten grad och då bara på ett indirekt sätt. Vi förutsätter att kvinnoförtryck såväl som annat förtryck är ett erkänt faktum. Men vi vill framhäva att den empiri som kvinnoforskare hittills har producerat visar *kvinnoförtryckets mosaikaktiga prägel*. Kvinnoförtryck framträder på ett ojämnt sätt – i relation till typ och styrka hos annat icke-könsspecifikt förtryck. Mycket tyder därför på att den saknade teorin såväl inom kvinnorörelsen som inom delar av kvinnoforskningen måste integrera både kvinnoförtryck och annat icke-könsbestämt förtryck.

Utifrån detta perspektiv söker vi besvara tre frågor, som är nära knutna till varandra, och som vi antar är delar av en mer omfattande helhet som vi ännu inte kan tänka oss i detalj:

1. Behöver vi nya teoretiska angreppssätt?
2. Vad ska den nya teorin handla om?
3. Var och hur ska vi börja leta efter den nya teorin?

Vi ska först försöka ge vår motivering till att det behövs nya teoretiska angreppssätt för samhällsvetenskaplig (kvinno)forskning. Vi drar här fram delar av den feministiska och den marxistiska teoririktningen som exempel på hur existerande samhällsvetenskapligt tänkande är bristfälligt utvecklat för förståelsen av kvinnofrågan. Just dessa ex-

empel har dragits fram i huvudsak därför att de är de mest använda inom skandinavisk kvinnoforskning, och därför att de behandlar bl a förtryck och frigörelse.

Vidare har vi försökt att skissera vissa ansatser till riktlinjer för en ny teoribildning. Vi har här försökt framhäva några tematiska komponenter och sätt att förhålla sig till samhällsreliga fenomen, som inte finns i de samhällsvetenskapliga teorier vi känner till.

Nedan framhävs också att vi söker ett teoretiskt angreppssätt *som inkorporerar olika typer av förtryck och som också visar vilken typ av förtryck som är dominerande i ett givet sammanhang, det sätt på vilket det är dominerande och varför just detta blir dominerande i det givna sammanhanget*.

Till slut försöker vi antyda var och hur vi kan börja söka efter nya teoretiska angreppssätt. Detta är menat som ett första försök i arbetet med att utveckla nya modeller och förståelsesformer. Vi föreslår här att man ska fortsätta analysen av de metodiska och teoretiska problemen i den existerande kvinnoforskningen. Vi antar att systematisk kunskap om likhetspunkter och olikhet i de problem som uppstår inom de olika teori- och metodtraditionerna, ska ge en grundval för ett vidare arbete. Vi föreslår dessutom studier av befrielseströrelser, eftersom dessa rörelser representerar det medvetna och organiserade upproret mot bestämda typer av förtryck. Därigenom bidrar de också till att åskådliggöra dels förtryck, dels vilka svårigheter som är förknippade med detta att bekämpa förtryck inom ett avgränsat område.

Men innan vi går närmare in på de tre nämnda frågorna ska vi kort kommentera denna artikels huvudbegrepp – förtryck och frigörelse.

Om fenomenen och begreppen förtryck och frigörelse

När vi tar vår utgångspunkt i *förtryck*, hänger detta samman med vår vetenskapliga och politiska målsättning: frigörande teori och praxis. Därvid blir det viktigt att se möjliga vägar till befrielse ur de förtrycktas insikt och synvinklar. Förtryck som fenomen, dess

(ojämna) framtoning, sammansättning, förändring och upphävande blir viktigt att klargöra.

Begrepp som makt, herravälde, auktoritet, dominans och inflytande hör naturligtvis hemma i en teori om förtryck. Men begreppsbildningar och teoribyggnader om fenomenet förtryck kan inte bli identiskt med begrepp och teorier med *utgångspunkt* i de andra nämnda fenomenen. Gemensamt för begrepp som makt o d är att de riktar uppmärksamheten mot de personliga, strukturella och/eller materiella krafter som formar omgivningen. Huvudvikten läggs på det/den som formar snarare än det/den som formas.

Som fenomen uttrycker makt och liknande begrepp och förtryck naturligtvis olika sidor av samma sak. Men när man söker en teoretisk utläggning om detta, måste vi välja vilken sida vi utgår från. Detta måste göras explicit, eftersom utgångspunkten kommer att ge en viss styrande inriktning för utvecklingen av perspektiv, identifieringar och begreppsbestämningar av väsentliga fenomen i anslutning till teoribildningen.

Den utgångspunkt som bestämmer riktningen är särskilt viktig i detta sammanhang, eftersom vi här har att göra med kvalitativa begrepp som inte låter sig mäta längs en endimensionell skala. Vi betraktar fenomen som makt o d och förtryck som ständigt ömsesidigt reproducerande konsekvenser av bla varandra. Detta är kvalitativt olika fenomen, men där det ena delvis betingar det andra – och mellan vilka det därför finns relationer. Men dessa relationer är ofta svåra att identifiera – kanske just därför att makt o d tar sig annorlunda ut 'ovanifrån' än från de förtrycktas perspektiv. Fenomenen och relationerna är av en sådan karaktär att identifiering och vidare begreppsbestämning avhänger av om utgångspunkten är fenomen som makt o d eller fenomenet förtryck. Vi önskar bidra till att upphäva det förtryck som äger rum. Detta är möjligt att göra endast utifrån de förtrycktas perspektiv och intressen, så som dessa ofta kommer till uttryck genom befrielsekamper.

Ur detta perspektiv kan vi lättare urskilja de förhållanden som är *väsentliga* när det

gäller frigörelse, eftersom de förtrycktas insikt också alstrar visioner om frigörelse och frihet som är en av ledtrådarna i kampen för frigörelse. En teori med makt o d som nyckelbegrepp innebär lätt en fara för att analyser koncentreras kring maktgrupperingar i stället för att vara analyser av de förtrycktas villkor och deras möjligheter till frigörelse – strävan – visioner.

En teori om förtryck är nära förknippad med mer eller mindre konkreta visioner om vad frihet innebär. Visserligen är förtrycksbegreppet knutet till den sociala och materiella realiteten, medan frihets- och frigörelsebegreppet är knutet till våra föreställningar om det sociala livet. Men eftersom våra föreställningar också är bundna till vårt sociala och materiella liv, kommer våra utopier också att kunna vara en av riktlinjerna för nya teoribildningar. I enlighet med sådana riktlinjer blir en närmare precisering av begreppet förtryck ett *kontinuerligt* arbete, i och med att utvecklingen av begrepp och teori står i ett inre, ömsesidigt beroendeförhållande. Därför kan vi inte nu ge en precis definition av förtryck. Det måste klargöras medan man arbetar. Men tills vidare har vi som riktlinje utgått från vad vi menar i stort sett är essensen i de olika sätt begreppet har använts på inom samhällsvetenskaplig forskning och i politiska debatter: förtryck visar på karaktären hos förhållanden mellan (grupper av) människor, oavsett om dessa kommer till synes genom materiella, strukturella eller personliga förmedlingsprocesser. Förtryck äger rum när dessa förhållanden fungerar så att den ena parten ständigt drar det kortaste strået – t ex i form av lägsta ekonomiska utbyte, lägsta sociala erkännande, minst behovstillfredsställelse – och får ett objektvara i förhållandet till den/det förtryckande.

Även om befrielseörelser är en viktig del av såväl norsk som internationell politik, har den samhällsvetenskapliga forskningen problem med att begreppsligt klargöra fenomen som förtryck och frigörelse. Många av oss tycks vara eniga om att vi forskar med målsättningen att bidra till att upphäva (kvinno)förtryck, för (kvinno)frigörelse. Men för att vi ska kunna bidra med något

väsentligt till detta, måste vi ha mer precisa kunskaper om förtryck och frigörelse än vad vi har idag.

I dagens debatt om vad samhällsförändring i riktning mot kvinnofrigörelse är, finns det f n tre huvudriktningar. Den första sätter upp männen – så som män är idag – som normativ måttstock: vi förändrar oss i riktning mot kvinnofrigörelse när kvinnor blir mer och mer lika män – i praktiska göromål såväl som i personliga egenskaper.

Den andra riktningen sätter upp kvinnor – så som kvinnor är idag – som normativ måttstock: vi förändras i riktning mot kvinnofrigörelse genom att ta vara på och vidareutveckla de 'kvinnliga' egenskaperna och aktiviteterna. Dessa anses ha utvecklats i en kvinnokultur som är mer eller mindre gemensam för de flesta av dagens kvinnor. Frigörelseperspektivet ligger i att kvinnors göromål och egenskaper ska värdesättas på ett annat sätt än nu. De ska ges 'högre status' på ett eller annat sätt.

Den tredje riktningen har 'den androgyna människan' som normativ målsättning: den människa som är den bästa av det män är idag och det bästa av det kvinnor är idag. De negativa dragen i mansrollen och i kvinnorollen ska försvinna, det bästa bevaras och utvecklas både hos dagens kvinnor och dagens män.

Gemensamt för dessa tre riktningar är att de har en idealistisk uppfattning om hur förändring av mänsklig verksamhet och egenskaper går till. Därmed blir riktningarnas begrepp om frigörelse också ett idealistiskt begrepp. Det står kvar lösgjort från den samhällsbestämda verklighet som frigörelseprocessen måste ske inom.

Människans göromål och hennes personliga egenskaper skapas under bestämda, motsättningsfyllda samhällsförhållanden, och de förändras i och med den historiska utvecklingen av dessa. Vad de tre nämnda riktningarna gör är att beskriva en idealmänniska utan att människans förändrade livsvillkor i framtiden dras in i bilden. Att det är den mänskliga verksamheten själv som förändrar dessa livsvillkor är det som gör en *medveten* förändring i riktning mot frigörelse möjlig. Men hur skulle det vara

möjligt att få kvinnor att bevara och vidareutveckla det bästa i kvinnokulturen utan att vi också framgent i stor utsträckning hålls kvar i det oavlönade, kvinnoförtryckande, reproduktiva vårdarbetet – som ju utgör den materiella grundvalen för en eventuell gemensam kvinnokultur?

Hur ska vi kunna ta vara på det bästa i mansrollen – som består av egenskaper som har utvecklats så att de bl a förtrycker kvinnor? Hur ska vi kunna ta vara på det bästa i kvinnorollen – som bl a består av egenskaper som utvecklats av förtryckta människor för att försvara sig i en förtryckande situation – och samtidigt kämpa mot mansväldet?

Ingen av de tre riktningarna kan säga oss vad *samhällelig* förändring i riktning mot kvinnofrigörelse är, dvs påpeka vilka materiella, strukturella och institutionella förhållanden i samhället som människan måste förändra för att förändra sig själv och samhället hän mot frigörelse. Riktningarna har ett missvisande begrepp om frigörelse, dels därför att de lösgör vissa mänskliga egenskaper från hela personligheten, dels därför att de ser mänskliga egenskaper isolerade från människans historiskt och materiellt bestämda livsvillkor i samhället.

För oss ser det ut som om 'frigörelse' är ett begrepp som i sig självt inte låter sig bestämmas. Frigörelse är en process hän mot något tidigare okänt och nytt. Vi kan inte nu säga *med bestämdhet* vad vi vill frigöras till. Det vi kan göra är att bidra till att utveckla visioner eller regulativa idéer som vi vill kämpa för att nå. Dessa förändras naturligtvis genom hela processens förlopp. Men samtidigt måste vi vid varje tidpunkt kunna avgöra om den politik vi för i förhållande till visionerna faktiskt leder oss i riktning mot frigörelse eller inte. Annars blir det omöjligt att föra en konsekvent politisk kamp. Vi måste också vara i stånd att avgöra huruvida bestämda drag i samhällsutvecklingen för oss närmare eller längre bort från målet – sådant det är uttryckt med de f n gällande regulativa idéerna och visionerna. Vi måste tex kunna säga om det är ett steg i riktning mot frigörelse eller inte när kvinnor flyttar från familje- och granngemenskap i ett förhållandevis föroreningsfritt men strängt patriar-

kaliskt lokalsamhälle till en isolerad förorts-tillvaro, ett halvdagsjobb eller ett lågavlönat fabriksjobb i den smutsiga storstaden – men där den personliga mansdominansen är försvagad.

Problemet är nu både hur vi ska gå fram för att få en utveckling av de regulativa idéer som vi vill kämpa för att nå och hur vi ska kunna avgöra om den politik vi för och utvecklingen i samhället leder oss i riktning mot frigörelse eller ej.

Som nämnts hävdar vi att det inte är möjligt att ge en precis bestämning av vad vi vill frigöras *till*. Frigörelse är med andra ord ett visionärt begrepp som visar på något som inte är. Men i vårt konkreta dagliga liv betecknar frigörelse en process som ständigt förändras, och vi med den. Denna fyller vi vid varje tidpunkt, praktiskt och teoretiskt, med bestämda målsättningar och visioner.

Det vi kan veta något om, är vad vi vill frigöras *från* – det självupplevda och – erkända förtrycket av oss själva, av andra och av naturen. Sådana 'frigörelse från'-bestämningar visar på vad förtryck är och förtryck är fenomen i den existerande verkligheten.

Vi har tidigare gett dessa fenomen en gemensam karakteristik. Denna karakteristik kan självfallet diskuteras. Dessutom behöver vi konkreta bestämningar av olika typer av förtryck och dynamiken mellan dem. Förtryck *kan* öka på några områden samtidigt som det försvagas på andra, även om detta säkert inte alltid sker. Vi har redan nämnt ett exempel: urbanisering kan innebära en försvagning av mansväldet och andra former av social kontroll över kvinnor, men en försämring av kvinnors livssituation på andra områden – de kan utsättas för andra typer av förtryck, t ex som lönarbetare. Är detta en försämring eller förbättring för kvinnorna – totalt sett? Och är det en försämring eller en förbättring för kampen mot alla typer av förtryck – i dess helhet?

Dynamiken mellan olika typer av förtryck och kampen mot dessa måste studeras i konkreta fall. Men en helhetlig värdering måste söka förstå alla enskilda typer av förtryck och deras inbördes förhållande.

En sådan analys kan vidare få fram möjli-

ga intressegemenskaper och intressemot-sättningar mellan dem som blir utsatta för samma slags förtryck och mellan grupper som blir utsatta för olika typer av förtryck. T ex kan vi tänka oss att män i olika klasser och av olika raser handlar utifrån ett gemensamt intresse för att upprätthålla mansväldet, samtidigt som de har motstridande intressen när det gäller att upprätthålla t ex klassherraväldet och rasismen. Vilka intressen som blir utslagsgivande för händelseförloppet i en given situation, måste undersökas empiriskt. Men kännedom om de olika typerna av förtryck och försök att närma sig samhällsfenomen utifrån detta angreppssätt kan möjligtvis bidra till att drag i samhällsutvecklingen och kamperna mot förtryck blir klarare för oss. En helhetlig värdering av detta slag måste troligen också till för att hjälpa oss att komma underfund med huruvida strukturella förändringar i samhället och den kamp som förs mot förtryck pekar i riktning mot frigörelse, status quo eller försämring.

Behöver vi nya teoretiska angreppssätt?

Ett av de mest centrala debattämnen i kvinnorörelsen har varit förhållandet mellan kapitalism och patriarkat, mellan kvinnoförtryck och klassförtryck. Vi har ännu inte funnit något bra teoretiskt svar, men vi har blivit mer eller mindre eniga om att svaret måste sökas mera konkret: under vilken tid, var, under vilka produktionsförhållanden osv. Vi saknar emellertid enighet i synen på förhållandet mellan kvinnoförtryck och klassförtryck i *dagens* Norge, i olika *klasser* och på olika *platser* i Norge. Och detta skapar problem i den praktiska politiken: hur rekrytera vissa kvinnogrupper till rörelsen? Har vi en objektiv grundval att bygga på? Var kommer klasslojaliteten att vara starkare än kvinnolojaliteten? Vilka krav bör vi ställa som kan mobilisera till en politik som förenar arbetar- och kvinnointressen, homosexuella intressen, lokalsamhällsintressen osv? Vad kännetecknar de olika intresseområdena? Vi kan inte ta det för givet att den ena gruppens intressen sammanfaller med (den) andras i varje situation. Vi utgår

snarare från att olika förtryckta gruppers intressen inte kan reduceras till varandra.

Vår bristande klarhet när det gäller frigörelsevisioner och utopier tar sig uttryck i flera problem på det praktiskt-politiska fältet. För det första blir det svårt att avgöra om de delmål vi sätter upp och de reformer vi faktiskt uppnår, leder oss i rätt (frigörande) riktning eller inte.

För det andra blir det svårt att avgöra vad som är *kvinnokrav* eller vad som inte är det. Är t ex 'Nej till atomkraftverk', 'Sovjet ut ur Tjeckoslovakien', 'Industriarbetsplatser i Oslo', 'Bilfri stad', 'Bevara lokalsamhällena', 'Nej till oljebolag norr om 62:a breddgraden' *kvinnokrav*? Vad är egentligen kvinnokrav, vad är frigörande krav för alla förtryckta och vad är förhållandet mellan de *kvinnopolitiskt* relevanta frågorna och de andra kapitalismkritiska kraven och rörelserna? Kvinnorörelsen har problem med att avgränsa sitt eget ämnesområde och är dessutom inbördes oenig. Tidigare framstod detta som en kapacitetsfråga, nu är det en politisk fråga som de enskilda organisationerna och grupperna ständigt måste ta ställning till. (Så som miljörörelsen eller den anti-imperialistiska rörelsen med tiden kommer att tvingas ta upp huruvida t ex 'Daghem till alla barn' eller 'Upphäv den könsbestämda arbetsdelningen' faller under deras 'intresseområde'.)

Som en följd av detta har kvinnorörelsen för det tredje en oklar hållning till andra förtryckta grupper, t ex homosexuella, invandrare av båda könen, samernas motståndsrörelser, indianerna som utrotas i Latinamerika, handikappade osv. Poängen är att vi inte ser helheten i det förtryck vi utsätts för i större eller mindre grad, på olika sätt alltefter skiftande historiska, samhälleliga och lokala förhållanden. Vi menar att arbetet med ett klargörande av detta är nödvändigt för den långsiktiga kvinnokampen och för att komma underfund med vilka saker vi vill sätta på dagordningen.

Mycket av detta arbete måste med nödvändighet försiggå inom kvinnorörelsen. Men en del uppgifter skulle också ligga väl till för kvinnoforskningen, t ex fortsatt ämneskritik och ett systematiskt påvisande av

brister i existerande teoririktningar.

Även om samhällsvetenskaplig kvinnoforskning är av färskt datum, har den existerat länge nog för att kvinnoforskare ska ha stött på en rad problem av metodisk och teoretisk art. Dessa problem tycks olösliga inom de samhällsvetenskapliga angreppssätt och förståelseformer som vi känner till. Därför har kvinnoforskare i allt större utsträckning formulerat krav på nya modeller och begrepp, nya metodiska angreppssätt, nya teorier och t o m en ny vetenskaplig förståelse. Exempelvis hävdar Berit Ås att vi behöver 'andra modeller eller teorier än dem vi förstår mäns beteende med ... Samma förklaringsmodeller kan inte användas för kvinnor och män'. (1976, s 96-97.) I rapporten från den första norska samhällsvetenskapliga kvinnoforskningskonferensen heter det bl a: 'Konsekvensen av att renodla skillnaderna i kvinnokultur och manskultur, i kvinnors och mäns praxis och mentala liv, tycks bli att kvinnor i så fall måste utveckla ett nytt vetenskapsbegrepp.' (Halsaa och Skjøsberg, 1975, s 6.)

Harriet Holter hänvisar till att 'frågan om empiri också är en fråga om vi kan sluta se på kvinnoerfarenheter med mansglasögon, om vi kan gå utanför den grundval som mäns erfarenhetskategorier och medelklasskvinnors ger, omprioritera och dra in nya informationstyper, utöver och i motsättning till den erfarenhetsvärld som länge har dominerat samhällsvetenskaperna.' (1977, s 301.)

Det finns många som har tänkt i samma banor som dessa citat visar, och som önskar bidra till utvecklingen av en teori för kvinnofrigörelse, och/eller riktlinjer för kvinnoforskningen, utan att de därvid explicit har påpekat att vi saknar teorier, angreppssätt eller en adekvat förståelseform. Det som här är värt att lägga märke till är att forskare inom olika teoritraditioner mer eller mindre explicit har pekat på problem i kvinnoforskningen som de menar hänger ihop med att vi saknar en tillfredsställande teori för kvinnors frigörelse.

Motivet (-en) för kravet om ny(a) teori(er) är ofta svårt att vetenskapliggöra just därför att vi vid motiveringen måste ge oss in på

den etablerade begreppsapparaten och teorier knutna till den, som vi i vår utgångspunkt tar avstånd från: det är svårt att förkasta en teori innan vi har en annan teori att värdera den i förhållande till. Detta gäller särskilt de teorier där förtrycksproblematiken är inbyggd, t ex feministiska och marxistiska teoririktningar. Vi menar emellertid att det idag är möjligt att påvisa vissa brister också i dessa teoririktningar utifrån kunskap om (kvinno)förtryck. Vi ser det också som en viktig uppgift för kvinnoforskare att bidra till att systematiskt påvisa brister i existerande teorier i samband med utvecklingen av en eller flera nya teorier för kvinnofrigörelse.

Vi hänvisar här kort till delar av den feministiska och den marxistiska teoritraditionen och vill visa hur och varför dessa kommer till korta när det gäller förmedlingen av helheten i kvinnors liv. (Mer utförligt om detta: Brekke 1977 och Haukaa 1977.) Vi drar här fram exempel från feminismen därför att det är den enda teoritradition som koncentrerar uppmärksamheten kring kvinnoförtryck och förhållandet mellan könen. Marxismen tas upp, därför att den gör anspråk på att vara en total frigörelseteori som vill vara vägledande i kampen för att upphäva *alla* former av förtryck. Kanske just därför är dessa två teoririktningar de dominerande inom skandinavisk kvinnoforskning. Det blir därför speciellt viktigt att klargöra delar av just dessa teoririktningars inbyggda fel-tolkningar av förtrycksproblematiken.

Både bland feminister och marxister finns en rad teoretiska oklarheter och oenigheter. Detta blir ett särskilt problem för den feministiska teoririktningen, eftersom denna inte har en grundläggande 'mor' att hänvisa till som marxismen har sin 'far'. Feminismen är mer demokratisk på det sättet. Därför har vi i vår framställning av feministisk teori huvudsakligen hållit oss till ett av de senaste norska bidragen inom denna riktning, nämligen Berit Ås' artikel *Kvinnokultur – en osynlig kultur*. Vår framställning av marxismen hänvisar till Marx' ungdomsskrifter och *Kapitalet*.

En feministisk förståelseform

Det är inte möjligt att ge en generell beskrivning av den feministiska teoririktningen. Den har många riktningar både i olika länder och inom norsk kvinnoforskning och kvinnorörelse. Det som binder samman dessa riktningar är teorins objekt, nämligen förhållandet mellan könen. Detta karakteriseras som ett förtrycksförhållande, som åtminstone kan bekräftas genom 1) att män är i majoritet i alla ledande positioner, 2) att en institutions funktionssätt har utvecklats och upprätthålls i överensstämmelse med *mäns* placering inom en annan institution, 3) att alla väsentliga avgöranden får ett sådant innehåll att de direkt eller indirekt bidrar till att bevara det som nämndes i punkterna 1 och 2.

I och med att den feministiska teoritraditionens objekt är kvinnoförtryck och förhållandet mellan könen, säger det sig självt att avståndet och olikheterna mellan könen framhävs. Men graden och konsekvenserna av detta varierar. I följande exempel har könsolikheten tillmätts *större* vikt än man vanligtvis finner inom denna teoritradition.

I sin framställning av kvinnokulturbegreppet tar Berit Ås i huvudsak för givet att kvinnor har en samlad uppsättning åsikter, värden och normer som dominerar över andra sociala skillnader. Bland annat förväntar hon sig att empirisk forskning visar att kvinnor och män prioriterar olika, värderar olika, handlar olika, tänker, argumenterar och talar olika, väljer olika ledare, arbetar för olika målsättningar i organisationer och förhåller sig på andra sätt till människor och sig själv, till arbete, verktyg, pengar och tid. Vidare hävdar hon att det bland kvinnor finns 'en uppsättning av värden, tolkningar och orsakssammanhang som är verksamma för kvinnor, men svårförståeliga eller osynliga för män'.

I sin beskrivning av kvinnokulturen väljer hon att sortera data efter fem dimensioner som hon påstår karakteriserar varje kultur: språk och kommunikation, medlemmarnas förhållande till verktyg och resurser, organiserad verksamhet, medlemmarnas fastställande av sitt eget värde, medlemmarnas förhållande till tid, framtid och planering.

Å ena sidan kan detta förstås så att hon önskar visa hur kvinnors liv organiseras efter de fenomen som är väsentliga i manskulturen, och därigenom synliggöra kvinnoförtrycket på en rad samhällsområden. Å andra sidan vill hon belysa kvinnokulturen enligt *dimensioner som kännetecknar varje kultur*. Och då ligger det närmast till hands att tolka henne så att det nästan finns en särskild värld för kvinnor och en för män. Utifrån denna kvinnokultur krävs att man söker en rational för kvinnors val, handlingar och motivation, såsom man har gjort för mäns vidkommande – och som inte är användbar för kvinnor. Den ämneskritik som här framkommer, riktar sig således inte mot det samhällsvetenskapliga tänkesättet som sådant. Det ser ut som om Berit Ås menar att existerande vokabulär, teorier och tänkesätt anpassats för forskning om män. Här krävs bara ett nytt perspektiv för kvinnoforskningen. Detta kommer till uttryck bl a genom att forskningsmodeller och -teorier ifrågasätts *bara för kvinnors vidkommande* – och de ifrågasätts med krav på nya forskningsmodeller och teorier *bara för kvinnor*. Det ligger nära till hands att tolka detta så att det bör utvecklas särskilda modeller och teorier för kvinnor å ena sidan, och särskilda teorier för män å den andra. Tankegången är konsekvent: kvinnor och män lever i två olika världar. Kvinnors liv är osynligt eller oförståeligt för män. Männens värld är inte osynlig för kvinnor (det är om den de får information), men eftersom vi lever i en annan värld, förstår vi inte tillräckligt mycket för att kunna avgöra om mansmodeller/teorier är täckande för männens liv. Inom denna tankegång förutsätts det att kvinnors kunskap om män bara omfattar deras relationer till kvinnor och inte män emellan. Därvid kan denna tankegång i sig själv inte klargöra om och ev vilka relationer mellan män som *inte* har relevans för könsförhållandet.

Dess viktigaste svaghet är att den begränsas till förhållandet mellan könen. Denna begränsning görs emellertid ofta explicit: det är en teori om *kvinnoförtryck*. Likväl tycker vi det är en brist att den feministiska teoritraditionen (hittills?) inte kan förklara varför

tex en lesbisk negress i vissa situationer förtrycks på grund av rastillhörighet snarare än könstillhörighet, homosexualitet snarare än rastillhörighet, varför klassförtryck i vissa situationer dominerar över kvinnoförtryck, varför stad-land-dimensionen i vissa situationer kan vara mer utslagsgivande än man-kvinna-förhållandet. Bristen i den feministiska teoritraditionen ser alltså ut att vara att andra förtrycksförhållanden *måste dras in utifrån*. Det finns ingenting i själva teorin nu som gör att dessa dras med på ett självklart och automatiskt sätt, även om teorin möjligtvis kan utvecklas i en sådan riktning.

En marxistisk förståelseform

Också inom denna tradition finns flera riktningar. Tolkningsskillnader bland marxistiska kvinnofrigörelseteoretiker kommer till synes när det gäller kvinnopolitiska sakförhållanden som inte kan härledas direkt från Marx' skrifter. Det ser emellertid ut att råda enighet om följande punkter:

1. att produktionssättet är avgörande för kvinnornas ställning i samhället och att denna inte kan förstås utan insikt om produktionssättet, 2. att produktionssättet förändras genom historien och följaktligen också kvinnornas ställning och 3. att socialism är en nödvändig förutsättning för kvinnornas frigörelse. Dessa teser kan härledas från Marx' allmänna samhällsteori. (Mer utförligt om detta, se Dahlerup, 1973 och Brekke, 1977.)

Vad är då förutsättningarna för att marxister kan ha så många olika meningar om kvinnofrågan? Dessa förutsättningar finns kanske lika mycket i verkligheten utanför teorin som i teorin själv. Problemet är inte heller specifikt för kvinnofrågan: marxister har ju många olika meningar om mycket annat också. Vi är ändå i detta sammanhang intresserade av de eventuella teoretiska förutsättningarna eftersom det är så svårt att utveckla marxistisk kvinnofrigörelseteori. Som bekant gjorde Marx aldrig kvinnofrågan till någon särskild punkt i sina teoretiska verk. I den utsträckning han nämnde kvinnor, gjorde han det i förbindelse med analyser av förhållanden som arbetsdelning, den

borgerliga familjen, äktenskaps- och arbetsförhållanden. Han behandlade inte kvinnoförtryck och kvinnofrigörelse som ett särskilt tema. Att Marx skrev litet om kvinnor har i och för sig liten betydelse. Frågan är om han skrev om förhållanden som är av betydelse för att förstå könsskillnaderna och förhållandet mellan könen.

En marxistisk analys av förhållandet mellan könen i det kapitalistiska samhället måste ta sin utgångspunkt i analysen av det kapitalistiska produktionssättet och det förhållande människor har till varandra inom detta sätt att producera livsförnödenheter på. Metodiskt måste den ta sin utgångspunkt i förhållandet mellan arbete och kapital. Den måste abstrahera från könsförhållandet sådant det omedelbart framträder för oss och i stället se på produktionssättet, förhållandet mellan klasserna, förhållandet mellan de opersonliga ekonomiska karaktärsmaskerna, arbetskraftens varukaraktär, varans fetischkaraktär. *Men alla dessa begrepp är könslösa begrepp.* De har utvecklats för att förstå utsugning och förtryck av arbetarklassen – och inte förtryck av kvinnor. Klasser, ekonomiska karaktärsmasker, varor, arbetskraft är begrepp som inte säger något om kön eller könsskillnader. *Det är inte heller möjligt att komma fram till könskategorier genom dessa centrala begrepp i den marxistiska teorin om det kapitalistiska samhället.* Resultatet är att vi inte kan få veta något om kvinnoförtryck genom den marxistiska begreppsapparaten. För vi är tvungna att tala om biologiskt definierade kvinnor och män för att få veta något om skillnader och förhållanden mellan könen.

Å ena sidan behöver inte en marxistisk analys av det kapitalistiska samhället befatta sig med könskategorier. Å andra sidan kommer den som vill analysera förhållandet mellan könen utifrån marxistisk teori, att leta förgäves efter begrepp som refererar till förhållanden och skillnader mellan kön. Könskategorier finns inte i den allmänna grundvalen för analysen och de finns heller inte på andra mindre grundläggande nivåer. Könskategorier finns helt enkelt inte. De måste dras in utifrån. Problemet blir då om det är möjligt och eventuellt hur de ska dras in för att kunna bli en del av den marxistiska

teorins fundament. För det finns inte något i den marxistiska teorin som säger oss hur könskategorier kan 'komma in'. Den marxistiska teorin är inte utvecklad för att förstå och förändra kvinnoförtryck. Dess objekt är ett annat. Det säger därför sig självt att det utvändiga förhållandet mellan grundbegreppen i marxismen och begrepp som hänför sig till könsförhållanden och könsskillnader leder till att de som vill utveckla marxistisk kvinnofrigörelseteori, gör detta på olika sätt och kommer fram till olika resultat beträffande innehållet i den marxistiska kvinnofrigörelseteorin.

Särskilt eftersom marxismens könlöshet aldrig har formulerats som ett problem i marxistisk teori-tradition. Att utveckla ett inre förhållande mellan grundkategorierna hos Marx och könskategorier har aldrig tagits upp på de marxistiska teoretikernas dagordning. Man har inte diskuterat hur marxismen kan göras könsspecifik, och inte heller om detta är möjligt.

Vår slutsats är att det bara är klassförtryck som är en integrerad del i marxistisk teori, och att annat förtryck inte kan förklaras utifrån denna teoririktning såvida det inte principiellt reduceras till en fråga om klassförtryck. Den marxistiska teorin om det kapitalistiska samhället gör anspråk på att vara en total teori i den meningen att den innehåller de mest grundläggande förhållandena i samhällsliv och historisk förändring. Men när denna teori i sig själv inte kan omfatta könsförhållandet, har den för stora svagheter för att kunna betraktas som total teori.

Slutsats: Vad saknar vi?

Diskussionerna om olika förtryckta grupper inbördes relationer har i stort sett förts i avsikt att klargöra vad som till syvende og sist avgör handling, politiskt ställningstagande, solidaritet och praxis – t ex könstillhörighet, klasstillhörighet, rastillhörighet, homosexualitet, lokalsamhällestillhörighet. Existerande teorier om förtryck – varav den feministiska och den marxistiska riktningen är de viktigaste och mest utvecklade – tenderar att reducera en grupp förtryck till en

annan grupps förtryck. Särskilt har den marxistiska teoritraditionen ofta reducerat varje form av förtryck till klassförtryck. Den politiska debatten om 'viktigaste tillhörighetsförhållande' kommer antagligen att pågå tills det har utvecklats en teori där köns-, klass-, ras-, och andra typer av förtryck ingår som en integrerad del av teorin. Men så länge teorin inte finns, måste vi nöja oss med att framhäva det felaktiga i att anta att ett av tillhörighetsförhållandena alltid kommer att vara det viktigaste. I stället kunde vi försöka komma fram till i vilka situationer t ex köns- tillhörighet väger tyngst och i vilka situationer t ex klasstillhörighet väger tyngst. Vi kan inte ta det för givet att en typ av förtryck är den dominerande i varje sammanhang. Det är kanske inte heller så att olika situationer bär prägel av olika konstellationer av olika typer av förtryck. De nämnda teorierna ger inga möjligheter till sådant klargörande, eftersom de har utvecklats bl a i avsikt att förstå en typ av förtryck. I dessa saknar vi därför först och främst en infallsvinkel för att förstå en eventuell dynamik mellan olika typer av förtryck. Därför ser det inte ut som om dessa kan vägleda oss i klargörandet av i vilka politiska situationer det är fruktbart att utveckla en strategi som skulle kunna samla alla förtryckta grupper. Därmed får vi inte heller klargjort i vilka situationer detta kan vara användbart, eftersom t ex bara klasstillhörighet, bara kvinnotillhörighet, bara rastillhörighet blir den verkliga grundvalen för solidaritet.

Mer om teorin som inte finns

Vi har nu påpekat vissa brister i ett feministiskt och ett marxistiskt angreppssätt inom den samhällsvetenskapliga kvinnoforskningen. Vi har också antytt att vi menar att något av dessa angreppssätts otillräcklighet måste bottna i en bristande integration av de olika typer av förtryck som kvinnor har utsatts för och av de olika krafter i samhället som skapar olika typer av förtryck.

Denna antydan har växt fram under arbetet med att få reda på precis *hur* och *varför* de nämnda angreppssätten inte räcker till. Detta arbete har också gett oss vissa idéer om

vad en teori möjligtvis måste innehålla för att undgå den påvisade formen av otillräcklighet.

Birthe Dalland: "Var der ellers noget?". Kvindegalleriet, Köpenhamn.

Dessa idéer är bl a en frukt av erkännandet av att skillnaderna mellan t ex kvinnoförtryck och klassförtryck är en teoretisk skillnad som verkligen uttrycker en skillnad i den samhälleliga realiteten, men som kan vara svår att åtskilja i det konkreta fallet. I verkligheten förtrycks t ex en lesbisk, färgad, arbeterska *samtidigt* som kvinna, arbetare, färgad och lesbisk även om en typ av förtryck i vissa situationer är den dominerande. Förutsättningen för att förtryck av kvinnor ska kunna upphävas är därför att kampen riktar sig mot *alla* de typer av förtryck någon eller alla kvinnor utsatts för *och*

de samhälleliga faktorer som skapar dessa olika typer av förtryck.

Det är t ex inte givet att en försvagning av mäns personliga maktdominans över kvinnor kommer att ge kvinnor ett mindre förtryckande arbetsliv.

Den teori vi söker måste vara användbar för förståelse av och visa på förändrings- och upphävningsmöjligheter för olika typer av förtryck. Den måste klargöra förhållandet mellan de faktorer som bestämmer hur olika typer av förtryck yttrar sig och förändras.

Det vi saknar är alltså en teori som innesluter olika typer av förtryck och som visar vilken typ av förtryck som är det dominerande i ett givet sammanhang, sättet det dominerar på och varför just detta och de samhällskrafter som står bakom, blir dominerande i detta givna sammanhang.

Såsom vi ser det består olika livsbetingelser och sammanhang i samhället bl a av olika sammansättningar av olika typer av förtryck. Det är inte en eller några få faktorer som slår igenom som de(n) bestämmande i varje sammanhang. Olika typer av förtryck kan inte reduceras till en enda typ av förtryck, och förtryckande faktorer på olika nivåer i samhället kan inte heller föras tillbaka på *en* dominerande förklaringsfaktor. Den teori vi söker måste därför avslöja de olika orsaker, upprätthållande- och förändringsmekanismer som gör sig gällande beträffande varje typ av förtryck och det som avgör förhållandet och dynamiken mellan dem.

Denna teori kan följaktligen inte ha en hypotetiskt-deduktiv eller någon annan 'enda-faktor' karaktär. Teorins beståndsdelar faller ändå inte isär om det är möjligt att kartlägga förhållandet mellan dem. Detta förhållande förändras naturligtvis över tiden. Det är också avhängigt av vilken typ av förtryck det måste vara tal om i ett givet sammanhang och styrkan av detta i förhållande till andra typer av förtryck. I den teoretiska ramen måste således ingå begrepp som framhäver sammanhang och eventuella motsättningar mellan typer av förtryck, upphävande av dessa och de krafter som skapar förtryck.

Denna tanke på en teori som inte finns är

självklart mycket generellt och ofullständigt formulerat. Bl a har vi inte kommit in på vilka konsekvenser dessa synpunkter har för värderingen av den kvinnoforskning som pågår, t ex om det är fruktbart att fortsätta med 'rena' kvinnostudier. Om det är möjligt och/eller önskvärt att arbeta i riktning mot en sådan teori som vi har antytt, anser vi vara en öppen fråga som vi inbjuder till diskussion om. Vi *hoppas* ändå att inspirera till en forskning som tar med i betraktande en mer sammansatt och helhetlig bild av de faktorer som bestämmer över kvinnors liv. Och vi håller fast vid följande sammanfattande punkter som vi tycker det är på tiden får konsekvenser för samhällsvetenskaplig forskning i dess allmängiltighet:

1. Människor är förtryckta på många och kvalitativt olika sätt som inte kan reduceras till en typ av förtryck.

2. Fler och olika faktorer/krafter i samhället skapar förtryck – på många och olika nivåer.

3. *Hela* samhället *och* dess förhållande till andra samhällen måste förstås för att förtryckande samhällsförhållanden ska kunna upphävas.

4. Användningen av köns kategorier och begrepp som utvecklats i anslutning till dessa är nödvändig för att man ska kunna förstå samhället i dess helhet.

5. Inga drag i samhällets grundläggande sätt att fungera kan förstås eller förändras oberoende av förståelse eller förändring av förhållandet mellan könen.

6. Könsförhållandet är inte det enda eller alltid det viktigaste att rikta uppmärksamheten på när det gäller förståelse och upphävande av förtryckande samhällsförhållanden. Detta gäller också förståelse och förändring av förhållandet mellan könen.

7. För att förstå och upphäva förtryck av kvinnor måste vi förstå och upphäva förtryckande samhällsförhållanden i deras helhet.

8. Olika förtryckta grupper kan i vissa situationer stå i ett objektiva motsättningsförhållande till varandra.

9. En teori om kvinnoförtryck måste vara en del av en *omfattande* teori om förtryck.

10. Delarna/områdena inom denna omfattande teori måste stå i ett *inre* förhållande till varandra, utgöra en *integrerad* helhet.

Oavsett vad man må anse om våra idéer och påståenden om en omfattande och integrerad förtrycksteori är det inget tvivel om att kvinnoforskningen kämpar med teoretiska och metodiska problem och att det borde göras något systematiskt för att klargöra vad dessa består i och vad de bottnar i. Ett sådant arbete skulle troligen också kunna belysa om vårt ofärdiga utkast till 'teorin som inte finns' har fog för sig. Dessutom anser vi att det är viktigt att ta reda på *om* och eventuellt *hur* det är möjligt att arbeta mot nya teoretiska angreppssätt inom den samhällsvetenskapliga kvinnoforskningen

Vad kan vi göra för att komma vidare?

Det är omöjligt att *förutsäga* något kvalitativt nytt. Varje förutsägelse består av prognoser baserade på kunskap om redan existerande strukturer och regelbundenheter inom samhällslivet. Allt *nytt* kännetecknas däremot av att vi inte känner till det på förhand. Det är följaktligen en fåfäng uppgift att vilja etablera något nytt (t ex en ny vetenskaplig förståelseform, en ny politisk praxis eller ett nytt samhälle) på basis av det som man vet genom förutsägelse (prediktionsvetande). Paradigmskiftena inom vetenskaperna kan bara erkännas i efterhand. De kommer inte genom att vetenskapskvinnorna kräver dem eller förutsäger dem.

Denna poäng är banal, men icke desto mindre viktig för hur vi tänker oss och arbetar med teoriutveckling. Som nämnts har kravet på att det måste skapas en ny vetenskaplig förståelseform för kvinnoforskningen redan formulerats från flera håll. Detta krav tillsammans med förutsägelser om paradigmskiftet inom kvinnoforskningen ger emellertid en vilseledande uppfattning om hur något nytt sker inom forskningsmiljön.

Det nya kommer inte alltid av sig självt. Det är möjligt att vara mer eller mindre medvetna och framgångsrika barnmorskor. Frågan är *hur*, dvs vilken metod eller angreppssätt man väljer i detta arbete med att skapa nya teoretiska angreppssätt inom

kvinnoforskningen. Prediktionstänkande står här i motsatsförhållande till en typ av tänkande som lägger vikt vid brister i det som redan är och det som *inte är* i det bestående (det negativa). Att definiera negationerna, deras materiella grundval och det dialektiska förhållandet dels mellan det som är, dels mellan det som inte är, uppfattas här som bidrag till skapandet av det nya (syntesen). Att påpeka något som inte är eller brister i något som redan existerar, är något helt annat än att förutsäga något nytt. Förutsägelser *måste* ju bygga på kunskap om något vi känner till. Men också påpekandet om det som inte är, bygger på vårt vetande om det som är. Skillnaden består i att negationstänkandet inser att det inte medvetet eller ensamt kan nå fram till det nya.

Syntesen kan vi inte känna till på förhand. Våra målsättningar och vägarna fram till målet måste vi ju skapa *medan vi går*.

Och eftersom förutsägelse av nya teoretiska angreppssätt motsäger sig själv, har vi kommit fram till att arbetet med att närma sig nya teoretiska angreppssätt inom kvinnoforskningen på nuvarande stadium måste koncentreras till

- att kartlägga brister i forskningsarbeten som är utförda och de teoretiska angreppssätt som ligger till grund för dem
- att framhäva tematiska komponenter
- och sätt att förhålla sig till samhällsliga fenomen som inte finns i existerande samhällsvetenskaplig teori.

Arbetet måste emellertid också ha anknytning till det samhälle som omger oss. En av förutsättningarna för att undgå att utveckla idealistiska angreppssätt är att man reflekterar över vilka samhällsliga förutsättningar det teoretiska arbetet har – bl a om det finns en reell grundval i samhället för att hålla på med det. Det måste utarbetas forskningsprojekt som kan ge empiri anpassad för att belysa de problem vi kämpar med *och* tala om för oss om huruvida de teoretiska angreppssätten är relevanta för den kamp människorna för mot olika typer av förtryck.

En förutsättning för att komma vidare är enligt vår uppfattning dessutom att forskningens mening och målsättning diskuteras

ras grundligt. Denna diskussion måste dels bygga på, dels bestå av en begreppsdefinition. Vi måste ta reda på vad det är vi talar om, dvs innehållet i de ord vi använder, vilka begrepp som ska vara centrala i en teori om förtryck och varför de måste vara det. Text kommer psykologiskt förtryck till uttryck på en annan nivå än ekonomiskt förtryck/utsugning. Och medan förtryck visar på fenomen i den värld som är, är frigörelse ett utopiskt, visionärt begrepp, som visar på något som inte finns. Så småningom måste vi kunna skilja klart mellan nivåerna samtidigt som vi knyter ihop förbindelsen mellan dem.

En sådan diskussion kommer att frambringa olika uppfattningar och inte minst olika intressen mellan (kvinno)forskare. Någon får förhoppningsvis mer klart för sig vad vi måste förkasta och vad vi kan bygga vidare på i arbetet med att utveckla en *integrerad teori om förtryck*.

Vi ska nu försöka ge en mera konkret bild av vad vi skulle kunna tänka oss som en möjlig väg att komma vidare på. Vi drar fram två infallsvinklar. En knuten till tidigare forskning. En knuten till kända befrielse-rörelser. Eftersom det inte är möjligt att förutsäga hur vi ska gå fram för att bidra till att skapa något nytt, kan vi självklart inte *på förhand* avgöra hur fruktbara dessa infallsvinklar kommer att visa sig vara.

En möjlig väg? Analys av de teoretiska och metodiska problemen inom existerande kvinnoforskning

Vi tycker det är viktigt att genomföra analyser av de metodiska och teoretiska problemen i den existerande kvinnoforskningen. Vi måste gå igenom ett urval av undersökningar, forskningsrapporter och artiklar som representerar *olika* metod- och teoritraditioner, systematisera metodproblem och metodfel, inkonsistenta slutsatser, kategoriseringsfel, beskrivningar och analyser som på ett eller annat sätt framstår som felaktiga eller otillräckliga. Vi måste skapa systematisk kunskap om de problem dagens kvinno-forskare kämpar med och analysera dessa bl a i avsikt att ta reda på om det finns något

gemensamt hos de problem som uppstår i olika teori- och metodtraditioner och vad det eventuellt är som skiljer problemen från varandra. Vidare måste vi undersöka vilka problem som beror på metodisk/teoretisk oklarhet hos forskarna, och vilka som beror på brister i metoderna/teorierna själva, och vilka som 'återspeglar' eller hänger ihop med olösta problem i samhället. Vi måste försöka ta reda på vilka problem som kan lösas inom forskningsvärlden, dvs av forskarnas egen insats, och vilka problem det inte är lönt att arbeta vidare med teoretiskt f n eftersom det inte finns någon samhällelig grundval för att lösa dem. Vi får inte heller bortse från att det kan finnas problem som först måste få sin lösning genom politisk praxis utanför forskningsvärlden, innan forskarna kan angripa dem teoretiskt.

Genom att undersöka vad som brister och/eller inte finns i de metoder och teorier som har använts, kan vi få en anvisning om vad som kan göras i den vidare teori- och metodutvecklingen. Inte minst kommer vi att få veta en hel del om vad som *inte* får göras om man vill förstå och förändra kvinnors livssituation *och* arbeta för nya angreppssätt. Samtidigt kommer en sådan undersökning troligen hjälpa oss att nå fram till användbara delsynpunkter och metoder som vi kan begagna oss av i det fortsatta arbetet.

Problemet med denna undersökning är naturligtvis att nå fram till standardbegrepp för att bestämma vad som är fel, bristfälligt, inte förekommande osv. Vår erfarenhet är emellertid att en systematisk och någorlunda skolad människa inte har problem med att sätta fingret på 'felen'. Det svåra blir att kategorisera dem och ta reda på vad de bottenar i. Och standardbegreppen för kategoriseringen m m kan först bestämmas i detalj när man har gått igenom en del arbeten. *Vägen måste skapas medan man går.*

En möjlig väg? Analys av olika befrielse-rörelser

Vårt andra förslag anknyter till det samhälle som omger oss, närmare bestämt till alla de rörelser som kämpar mot särskilda typer av

förtryck. Dessa rörelser representerar det medvetna och organiserade upproret mot förtryck. De bidrar till att göra förtryck synligt. Samtidigt avslöjar de i sitt teoretiska praktiska arbete vilka svårigheter som är förknippade med att kämpa för den typ av frihet de söker.

Genom att undersöka miljörörelser, arbetarrörelser, anti-imperialistiska rörelser i och utanför tredje världen, kvinnorörelser, de svartas rörelser, osv, fokusera på deras politiska förståelse och målsättningar, organisatoriska form, uppnådda resultat, stridsfrågor m m får man kunskap om

- vad de enskilda rörelserna kämpar mot, dvs vad de själva menar med den typ av förtryck de utsätts för och

- hur de enskilda rörelserna förhåller sig till andra typer av förtryck än sitt ' eget'.

Detta material skulle ge en *grundval* för att ta reda på vad som karakteriserar de enskilda typerna av förtryck och vad som skiljer dem från varandra. Dessutom är vi övertygade om att materialet skulle visa fram ett överflöd av 'dilemman' inom varje rörelse, dels med avseende på konkret politik, dels med avseende på hur de enskilda rörelserna försöker *avgränsa sig* i förhållande till andra rörelser.

Den föreslagna analysen måste naturligtvis också försöka få fram vilka samhällskrafter som påverkar rörelsens form, innehåll, utbredning m m; den materiella och sociala grundvalen i samhället som skapar dessa olika typer av förtryck och förhållandet, dels mellan de krafter som skapar förtryck, dels mellan dem som ligger till grund för upproret mot förtryck.

Undersökningar som här har antytts, måste på något sätt avgränsas i tid och rum, men inte *för* mycket. Då försvinner poängen med den; att få kunskap om olika typer av förtryck, förhållandet mellan dem och de faktorer som skapar dem och förhållandet mellan dem. Problemet med undersökningen ligger snarare i att det på ett sätt förutsätter att vi redan har 'metoden och teorin som inte finns'. Å andra sidan är det nödvändigt att ge sig i kast med ett sådant projekt för att få konkret material att hålla sig till i den fortsatta teoriutvecklingen.

Avslutning. 'Det finns ingen väg, dina steg skapar väg'

Arbetet i kvinnorörelsen och samhällsvetenskaplig kvinnoforskning har gett oss anledning att tro att det finns ytterst få fenomen som helt och hållet kan förstås eller medvetet förändras utan att hänsyn tas till kvinnoförtryck och könsbestämd arbetsdelning. Samtidigt ser det ut som om det samhälle vi lever i är sådant att kvinnornas ställning inom det inte kan förstås utan att man tar hänsyn till *alla* typer av förtryck.

För att förstå kvinnors livssituation och förändringar i den, räcker det inte med att se på förhållandet mellan könen. Det är samspelet mellan det förtryckande krafterna som bestämmer en given (kvinno)grupps livsvillkor och dess organiserade uppror.

Denna insikt tillsammans med

- kvinnoforskarnas påpekande av forskningsmässiga problem och det uttalade kravet på en ny vetenskaplig förståelseform ...

- kvinnorörelsens levande debatt om förhållandet mellan marxism och feminism, kapitalism och patriarkat ...

- existensen av befrielse-rörelser och rörelser som kämpar mot särskilda typer av förtryck

- socialistpartiernas svårigheter med att utveckla en teori och en strategi som samordnar olika förtryckta grupper krav

- kvinnoforskarens önskan om att bidra till *frigörelse* av kvinnorna, utan att konsekvenser av detta för forskningen har klarlagts

anser vi visa på den samhälleliga grundvalen för de tankar och skisser som vi här har presenterat. Det finns ett klart behov av den typen av arbete, utan att vi kan uttala oss om hur *möjligt* eller *lyckat* det kommer att visa sig vara.

Bl a har vi inte här ansett oss kunna komma närmare in på det komplicerade förhållandet mellan vetenskap och samhälle, mellan vetenskap och politik eller forskningens externa och interna möjligheter och begränsningar. Det råder emellertid ingen tvekan om att en del problem har uppstått därför att forskarna arbetar med ytterst avgränsade områden och måste producera med ut-

gångspunkt från hårda tidsscheman, så att de varken får möjlighet till att klargöra för sig själva och andra vilka svårigheter de har, eller skriva ned mer helhetliga och omfattande tankar som de får i sitt arbete. Det är alltså en fråga om inte forskarnas interna och externa villkor måste ändras om vi tillsammans skall komma vidare, lösa gemensamma problem och bidra till kampen mot kvinnoförtryck. Detta betyder emellertid inte att vi måste avvakta. Också inom de givna forskningsramarna är det idag möjligt att gå vidare. Såväl inom forskning som inom befrielseörelser kommer vägen att skapas medan vi går. Därför är det viktigt att göra klart i vilken *riktning* vi vill gå, även om vägen inte finns där. Som Fløgstad har sagt, inspirerad av Machado: 'Det finns ingen väg, dina steg skapar väg' (sid 50).

*Artikeln har förkortats något av red.
Översättning: Anna Svenson*

Litteratur

- Brekke, Live: Marxistisk teori for kvinnefrigjøring? *KjerringRåd* nr 3/77 och 4/77.
- Dahlerup, Drude: *Sosialisme og kvindefrigjørelse i det 19. århundre*. GMT 1973.
- Fløgstad, Kjartan: *Dalen Portland*. Det norske Samlaget, Oslo 1977.
- Halsaa, Beatrice och Skjønberg, Else: *Rapport fra Fana-konferansen, august 1975*. Stencil 1975.
- Haukaa, Runa: Kommentarer til begrepet kvinnekultur, i Berg A M m fl (red): *I kvinners bilde. Bidrag til en kvinnesosiologi*. Pax Forlag, Oslo 1977.
- Haukaa, Runa: Kvinnekultur og kvinnekamp. *Kjerring-Råd* nr 3/78.
- Holter, Harriet: Kvinneforskning: Historisk utvikling og aktuelle motsetninger, i Berg A M m fl (red): *I kvinners bilde. Bidrag til en kvinnesosiologi*. Pax Forlag, Oslo 1977.
- Marx samlede verker I-V*: Pax Forlag, Oslo 1970–1971.
- Ås, Berit: Forsørgerrolle, kvinnekultur og kvinners utdannelse -og yrkesønsker, i Grønseth E (red): *Familie og kjønnsroller. Arbeid, forsørgelse, likestilling*. Gylden-dal Norsk Forlag, Oslo 1976.

Summary

The starting point for this article is a political and social scientific interest in the liberation of women. We attempt to combine the practical problems within the women's movement with the so far unsolved theoretical tasks of women's research. We show how both politics and research fail to understand and change women's total life-situation. More concretely, we use both a feminist and marxist theoretical posi-

tion and base our critique of these on the assertion that each, by itself, provides too narrow an explanation of women's total life-situation. Feminism only deals with the oppression of *women*, whilst marxism places its main interest in *class* oppression. We maintain that it is insufficient to focus on only one aspect responsible for the oppression of women and that a theory of women's liberation must include all existing types of oppression (for example: women's oppression, class oppression, race oppression, oppression of homosexuals, oppression of minority groups, of a country's original inhabitants, of a local community and other societies).

We are trying to find a working theoretical model which incorporates different types of oppression and which also shows which type of oppression is dominant in a given situation, the way in which it is dominant and why exactly this becomes the dominating factor in a given situation.

In order to guide methodological and theoretical work, we show why the starting point must be the concepts of oppression and liberation. In addition we suggest in which direction analyses of the problems relating to theory and method within existing women's research should take and we further suggest analyses of different liberation movements.

Runa Haukaa, Live Brekke
Psykologisk Institutt
Postboks 1094 Blindern
Oslo 3